Ю.М.АРТЕМЬЕВ, член-корреспондент НАНИ ЧР

ПЕТĔР ХУСАНКАЙ ЭТКЕРĔ - НАЦИ ПУЯНЛĂХĔ

Статья авторĕ чăваш халăх поэчĕ Петĕр Хусанкай çырнисен I томне хальхи куçпа вуласа тишкерет. Çавна май самана тата поэт, художник тата политика проблемăсене хускатать. Поэт пултарулăхне автор пĕтĕмĕшле культура контекстĕнче тата вăхăт кăткăслăхне шута илсе хаклама кирлине палăртать. Ун шухăшĕпе, Хусанкай поэзийĕн чи вăйлă енĕсенчен пĕри — автор «таса» лирикăпа гражданлăх кĕвви-туртăмĕсене çынăçуллă çыхăнтарма пултарни.

Хăй вăхăтĕнче Петĕр Хусанкай çырнисене виçĕ томпа кăларма пикеннĕччĕ, анчах та юлашки томĕ темле сăлтава пула тухаймарĕ. Тен, авторĕ çĕре кĕни чăрмантарчĕ. Акă ĕнтĕ тинех çак ĕç çĕнĕрен хускалчĕ, хальхинче поэт çырнисене ултă томпа кăларма палăртнă. Кăçал тухнă пуçламăш тома сăвăсем, тĕрлĕ вăхăтра тухнă кĕнекесенчен илнĕ уйрăм сăвă ярăмĕсем кĕнĕ. Çак тĕлĕшпе гуманитари институчĕ чылайранпа пархатарлă ĕç туса пынине асăнмалла, И.Яковлев, И.Юркин, Г.Тимофеев, К.Иванов, Çеçпĕл Мишши, И.Тăхти, С.Элкер, Ф.Павлов, Юман Мĕтрийĕ тата ытти çыравçăсен кĕнекисем асăннă институт ĕçченĕсем вăй хунипе кун çути курма пултарчĕç. Пухса хатĕрленĕ алçырусем татах та нумай-ха институтра, вĕсем те, тĕрлĕ чăрмава çĕнтерсе, вулакан патне çитессе шанас килет.

П.Хусанкайăн I томĕнче 1922-1945 çулсенче çырнă лирика вырăн йышăнать. Поэт хăй пурăннă чухне те, çĕре кĕнĕ хыççăн та кун пек туллин кун çути курайман çак сăвăсем. Чылайăшĕ пуçласа çапăнать. Паян ĕнтĕ сăвăç çырнă кашни йĕрке пирĕншĕн пĕлтерĕшлĕ, акă мĕншĕн «Çырнисен пуххинче» вĕренчĕклерех хайланă сăвăсем те, васкавар тĕрлесе е хăртаса çеç хунисем те вырăн тупма тивĕçлĕ.

Тĕрлĕ çулсенче çырнă сăвăсене хронологи еккипе вуласа пынă май, Хусанкай чăваш поэзине яр-уçă саспа килсе кĕнине тӳрех асăрхатăн. Çирĕммĕш çулсенчех поэт сăн-сăпачĕ хăйнеевĕрлĕхĕпе палăрать. Ун сăвви-поэмисем пирки çине-çинех статьясемпе рецензисем çапăнаççĕ, вĕсене тĕрлĕрен хак параççĕ, час-часах тавлашусенче таканари шывĕпе пĕрле чăпăх пепкине кăларса пăрахни те пулмасть мар.

Хусанкай пултарулăхне тĕрлĕ тапхăрсене пайлас ыйтăва тĕкĕнмесĕр, эпĕ кунта сăмахăма поэтăн çирĕммĕш çулсенче çырнă сăввисенчен пуçласшăн.

Поэт çырнине хак памаллах ĕнтĕ, кун пирки иккĕленме кирлĕ мар. Анчах тиркевçĕ сисĕмлĕ чунлă пулмалла тата поэзи вăрттăнлăхне ăнкарма тивĕçлĕ. Шел те, Хусанкай пурăннă тата ĕçленĕ чух ун шайĕнчи критик пулман пирĕн. Ку тĕлĕшпе халь те шутсăр чухăн эпир. Хăй вăхăтĕнче (20-30 çç.) Хусанкай çырнисене ăнланса илеймесĕрех тиркешсе, ытларах чухне, ним çукран нимĕр çăрса, кам ӳркенмест çав пичетре сăмах калама май тупнă. Поэт хăй каларĕшле, идеологи ертӳçисемпе тиркевçĕсем унран «самана пăртакулçи» тăвасшăн пулнă. Çын ăс-кăмăлне туррĕн витĕм парса, улăштарса

çĕнетес ĕçре поэзи вăйне ылташши тӳртĕн те кăнттамраххăн ăнланни пулнă ĕнтĕ ку. Хусанкай вара 20-мĕш çулсенчех Хусанти техникумра вĕреннĕ вăхăтра, çакна лайах пĕлнĕ: талантсăр чăн поэзи нихăçан та пулаймасть. Чăн та, хитре сăвăпа воспитани парас ĕçре те усă курма пулать. Анчах вăл педагогсен ĕçĕ: «Манран ача пăхса пулаймĕ: пĕлӳ вăл - тĕнĕл... сăвă çаврăрма», тет вăл. Çавăнпа та вун-вун сăвăç «воспитани паракан», социализм утăмне «хăвăртлатакан» сăвă йĕркисем çырнă чух вăл шалти сассине тăнлать.

Шанатăп хамăн çăлтăра,

Шалти çутта кăна шанатăп.

Ахалĕн мар вăл ялтăрать

Çĕрле те, ир те, кăнтăрла та.

Çирĕммĕш çулсенчи Хусанкай хăй «чунĕн тӳрĕ кĕпçине авма» парас мар, вĕренпе кăкарăнас мар тесе, ирĕклĕ те «таса» поэзишĕн харсăрланса кĕрешнĕ. Кунта ĕнтĕ уйрăм тема пирки сăмах пырать, влаçпа литература теми ку. Идеологи витĕмĕ е ун усси-пархатарĕ литератор (поэт) ĕçĕнче еплерех палăрмалла-ха вăл? Пуслăхласа тăни, тилхепене кăрт-карт турткалани е пушăпа шартлаттарни мар-çке-ха влаç вăйĕ. Пĕремĕкпе илĕртсе (хисеплĕ ятпа е наградăпа) читлĕхе хупни те мар вăл. Хусанкай «Пушкин патĕнче» ятлă сăвăра акă епле калать кун пирки:

Тӳре-шара тӳнет те хăпарать,

Çар пуçĕсем килеççĕ те каяççĕ.

Пĕр сирĕн çивчĕ хĕç-пăшалăра

Мукатаймасть çак çутçанталăк влаçĕ.

Пушкин — акă кам вăл Хусанкайшăн чăн-чăн ăс-хакал хуçи. Е ун пекех çӳллĕ шайри поэт, ӳнерçĕ, мусăкçă. Паллах, вăл хăйĕн творчествине философилле тарăнлатса та гуманизм идейисемпе пуянлатса, сулмаклă шая çĕклеме пултарнă этем. Сăвва 1933 çулпа палăртнă. Ку вăхăтра Хусанкай лайăх ăнланнă ĕнтĕ: влаçпа искусство хушшинче ĕмĕрхи хирĕçӳ пырать, идеологи ертӳçисем художника пăхăнтармалли тĕрлĕ майсемпе усă кураççĕ, пысăк художник авторитечĕ вĕсене сывлăш пек кирлĕ: хăйсем тытса пыракан политикăна илĕртӳллĕ сăн парасшăн вĕсем, халăх сассипе калаçакан поэт сăмахĕ çине таянасшăн. Чăн-чăн художник халăх умĕнчи тивĕçне, искусствăн сăвапллă та пархатарлă миссине пурнăçлас тĕллевпе тамăкра çунма та хатĕр. Таланчĕ унăн влаçри чиновниксем пани мар-çке-ха, вăл-турă, çутçанталăк парни. Шăпчăк пек, вăл юррине юрламасăр пултараймасть, çутçанталăк хистевĕ ку, чун тĕпĕнчи çăлкуç таппи. Суялăхшăн, чуна сутнишĕн, талантне кирлĕ-кирлĕ марпа ваклнишĕн поэта çутçанталăк хăрушла тавăрать яланах. Пĕрре мар пырса тухать вăл çырнисенче çак тема патне. Темиçе сăвă йĕрки çырма çеç ĕлкĕрнĕ «сар сăмсасем» авă хăйсем хушшинче чап валеçеççĕ: «Ак ку пирĕн Лермонтов, ку пирĕн - Пушкин», текелеççĕ («Микул турăпа Кăмиссар Курийĕ»)» Паллах, ку кулăшла хăтлану. Е тепĕр чух Хусанкай çакăн пек ыйту та лартать: «Тусăм, кам-ши пирĕн Пушкин? Кам ятне сума сăвас?» Чăн та, пур-ши пирĕн хамăрăн Пушкин?

Сăввăмăр пит чухăн халĕ,

Сăвăсем çукпа пĕрех.

Пĕр Кĕçтукăн чун хавалĕ

Ялтăртатĕ ĕмĕрех.

Чăваш поэзийĕн пĕр генине уйăрса асăнать кунта Хусанкай. Таса поэзи картне лартма хăват çитерекен тек çук. Çеçпĕл те Нарспи юрăçин шайне çĕкленеймен. К.Иванов ĕмĕр пурăнĕ, анчах та кашни самана хăйĕн Пушкинĕпе Ивановне çитĕнтересшĕн. Чăваш литературинче те çав куна кĕтни сисĕнет, шăв-шав та çĕкленсе илет. Прозăри талантлă ăста Е.Эллиев чăваш çыравçисем патне янă «Уçă çырăвĕнче» çав вăхăтри чăваш литератури шайĕ Пушкин саманипе пĕр килет тесе ĕнентерет. Есенинпа Маяковский вăхăчĕ пирĕншĕн пуласлăхра-ха тет, малтан Пушкин тапхăрне «пурăнса ирттерес» пулать тесе çырать. Апла-тăк, «ваканси» пур пулсан, Хусанкайăн мĕншĕн-ха вырăс генийĕпе юнашар тăрса, виçĕнсе пăхас мар! Хасанкая юратакансем, тус-юлташĕсем поэта хăйне те кусранах калана кун пирки. Хусанкай хăй те риторикăлла ыйту çеç лартнăн туйăнать, «кам-ши пирĕн Пушкин» тенĕ чух. Хăй хăватне туйнă вăл. Апла пулин те Хусанкая сӳтсе явнă чух çыравçăсенчен пĕри çапла хушса хурать: «Писатели не могут забывать, как Сергей Порфирьевич учил создавать образы» (Лик Чувашии, 1994, №5). Çапла, çĕнĕрен çуратнă мифсем саккун вăйне илччĕр тесен, культ туса хумалла пулнă, çак ĕçре çыракансем хăйсем те нумай пулăшнă. Паллах, та-лантсăррисем. Чăннипе, тин çеç асăннă лару-тăрура ăс-хакăл хуçи Хусанкай пулнă, обком секретарĕ, влаçпа витĕнсе, таланта мĕнле çырмаллине «вĕрентнĕ». Плотин калани аса килет: «Деятель всегда ограничен, сущность деятельности - самоограничение: кому не под силу думать, тот действует». Философ шухăшĕ паян та чăнра тăрать.

Тĕпрен илсен, çирĕммĕш çулсенчи Хусанкай Çеçпĕл Мишши халалне асра тытса ĕçлет. Аслă поэт чĕри ĕнер çеç тапма чарăннă, çапах та вăл тĕп çула палăртса хăварнă. Самани ытла та хăвăрт улшăнса пынă. Революци поэчĕ хăй те ертӳçĕ-идеолог пулнă, пурнăçа тĕпрен çĕнетсе улăштарма йыхăрнă. Çĕнелӳсем куç умĕнчех пулнă. Анчах та Çеçпĕл çĕре кĕнĕ хыççăн тата виçĕ çултан Хусанкай хайхи революцин çĕнĕ çимĕçĕсене акă епле сăнлать: «куç умĕнче кăмиссарсем-мĕнсем тăванлашаççĕ «хĕрлĕ купсапа». Çак сулнăксем поэта хытă шухăшлаттараççĕ.

Шăла йĕрса артист пуласшăн çеç

Кулаймăп эп, кулаймĕ теп никам та.

Ял хушшинче вилес пекех ĕçес,

Хуласенче халь банда çине банда.

Çакна курса чăтайĕ-ши чĕрем

Тăван малашлăх умĕнче чĕнмесĕр?

Ан тив, вилем, ан тив, çĕрте çĕрем,

Тĕрĕссине çырма ан чарăр эсĕр.

Тĕрĕссипе — путса ларма пултарĕ
Чĕн тирлĕ Хусанкайăр та ку чух.
Ăна халь хӳтĕлет хула бульварĕ,
Таланчĕсĕр пуçне ун ним те çук.
Ăна та кирлĕ пуль пăртак укçа:
Çăпатапа та сăхманпа, мăнтарăн...
Чăваш Тӳре-шари, куçна уçах!
Пĕртен-пĕр поэтна эс, тен, хăтарăн.

Çитмĕл çул каярах çырнă йĕркесем. Апла пулин те епле вĕсем паянхи пирĕн пурнăçа сăнă пек килсе тивеççĕ. Литературăпа искусство çыннисен пурнăçĕ паян та çавăн пекех йывăр, инкеклĕ. Асăрхăр-ха: Хусанкай талант таппине туять, ытлашши сăпай е мĕскĕнленме тăрăшманни ăна килĕшет те. Чăн та ĕнтĕ, поэт хăй таланчĕ пирки иккĕленменни, хăйне «пĕртен-пĕр поэт» тени нумайăшне вĕчĕрхентернĕ, чĕрисенче кĕвĕçӳ вучахне чĕртнĕ, тĕрлĕ элек сарма сăлтав панă. Кун пирки поэт юлташĕсем патне янă çырăвĕсенче пĕрре мар асăнать: пичетре тухман сăвăсене критика статйисенче чăмлаççĕ, тапăнаççĕ тата çавăн пек хăтланни этика виçипе пăхсан, чыссăр ĕç тет.

Çеçпĕл эстафетине малалла тăсма тӳр килнине, çав яваплă та сăваплă тивĕçе Хусанкай ытла та ир туйса илет: «пĕри сӳнсен тепри ялкăшар», тет вăл. Шăнăрсене карăнтарса, сывлăш çавăрса илмелĕх те чарăнмасăр (Çеçпĕл хускатса янă ритмпа самана хистевĕ!) малалла талпăнса, поэт чи кĕске вăхăт хушшинче хамăр поэзи тӳпине вирхĕнсе çĕкленет. Тап-таса та янкăс лирика çăлкуçĕн таппи Хусанкай сăвви-поэмисенче гражданлăхăн хăватлă юхăмĕпе пĕрлешсе, чăваш поэзинче хальччен пулман илем тĕнчи çуратать. Чăн та, гражданлăх тенине çамрăк поэт конкретлă пулăмсемпе çыхăнтарать: чикĕсĕр анлă та ним пĕлтерĕшсĕр урра-патриотла лозунгсемпе витĕнмест вăл. Тăван культура аталанăвĕ-чĕрĕлĕвĕ савăнтарать те кулянтарать те ăна. Аçта çӳренĕ чух та Хусанкай шухăш-кăмăлĕпе чăваш çĕрне, шурă Шупашкара асра тытать, тăван ялне Сиктĕрмене ĕмĕт çуначĕпе вĕçсе çитет. Поэт тăван халăха кăштах çĕклесчĕ-ха тет.

Шупашкар, Шупашкар, Шупашкар!
Тыткăна эс илетĕн мана.
Хусанкай сан чуру пулса мар –
Юрласа пурăнасшăн çунать.

Тупа тунăн илтĕнеççĕ поэтăн чунран тухакан сăмахĕсем: «Çĕр çинче юратнă эп пĕр халăх, уншăн çеç пурнассăм ман килет». Çав хушăрах чылайăшĕ поэзи гражданлăхне риторикăлла пушă йĕркесенче, чунран мар, пыр тĕпĕнчен тухакан кăшкăруллă сăмахсенче çеç курнă. Пĕр амаран çуралнă сысна çурисем пек кĕшĕлтетнĕ çавнашкал сăвăсем хаçат-журналта. Поэзи хакне йӳнетнине, ун миссине манса кайнине пĕлтерет ĕнтĕ ку. Çак туртăм çулсерен татах та тарăнрах тымар ярать. Поэт тивĕçне маннисене Хусанкайпа юнашар утакан Митта Ваçлейĕ вырăнлă асăрхаттарнăччĕ: «Ан ут, поэт, уксах-

чăлахăн, сан аллăнта шакăртма мар». Хусанкайăн хăйĕн те сахал мар унашкал йĕркесем: е вăл ҫунтарса илет сăмахпа е йĕплет. Поэт ырми-канми ĕҫлеттернĕ чунне, вĕреннĕ, самана сассине тăнланă.

Ҫирĕмри Хусанкай сăввисенче талант пиҫсе ҫитни яр-уҫҫăн курăнать. Культурăпа интеллект тĕлĕшĕнчен те вăл ыттисенчен ҫӳллĕрех шая хăпарнă ĕнтĕ. Час-часах поэт сăввисенче творчествăн пылак та асамлă шерпетне асăнать, хăй пурнăҫĕн тĕп тĕллевне поэзире курать. Хавхалану хавалĕ ăна хăлат ҫуначĕпе ярăнтарать, сывлăша пӳлĕнтерекен ҫӳллĕше ҫĕклет; кунашкал самантра поэт хăй шайне татах та витĕртерех туять:

Ĕлĕкрех эп ҫĕртишĕн ҫунаттăм,
Паян кун хӳрӳне ак тӳле:
Сăвăра ӳссе ҫитнĕ ҫунатăм
Хăпарасшăн ҫӳлтен те ҫӳле.

Поэзи тӳпин вĕҫĕ-хĕрри ҫук. Тăрă ăспа вĕри туйăм шайлашсан, Хусанкай юратупа философи лирикин шедеврĕсем ҫуратать; талант Парнас ҫинче хăйне пĕччен туйни те пулкалать ĕнтĕ. «Шелепи шерепи» поэмăра каларĕшле, ҫыракан ҫынсен йышĕ пысăк пулин те, «турă чуп тунисем» (чăн талантсем) пӳрне хуҫса шутламалăх та ҫук. Хусанкай хăйĕнчен те, тантăшĕсенчен те ҫав тери нумай ыйтать, ытларахăшĕ ҫав виҫене тивĕҫтереймест. Пĕр шухăш-кăмăллă туссем те ҫук мар поэтăн, анчах сахал. Тунсăх туйăмĕ каснă самантра Ваҫанккапа сăвăласа пуплет вăл: «санпа ялан ман чунăм урăх, пĕлместĕп хам та мĕншĕнне». Тус юлташа чун суйлать-ҫке-ха: теприн, тен, талант ҫукрах, апла пулин те, ҫывăх вăл сана. Элкере чĕрипе шанать Хусанкай, ҫывăх картать, ҫырупа сас парайманшăн ӳкĕнсе, каҫару ыйтать вăл хăйĕнчен аслăрах сăвăҫран:

Юрататăн эс тăван уя,
Атăла чунна памашкăн хатĕр.
Пуклак пуҫлă тупăлха туя
Час-часах сана ертсе тухать-тĕр.
Эс ҫӳретĕн пулĕ пĕр-пĕччен, —
Тăнăҫра ӳсет ҫав пысăк шухăш.
Каҫпала, пăр авăк тĕттĕмччен,
Пур юмах та, пурăнăҫ та хутăш.
Вак ĕшнеллĕ лăпкă вăрмана
Эс кĕретĕн уйăх хăпарсассăн.
Вăрман урлă алă пар мана, —
Уҫарах янратăр манăн сассăм!

Ăнсăртран мар Хусанкай каярахпа «элкер» - ушкăн ҫăлтăрăн асли пулать тесе ăнлантарнăччĕ. Элкер уншăн яланах асли шутланнă. Ҫавăн пекех Митта Ваҫлейне пĕрре мар сума суса асăнать Хусанкай: тусĕн хулпуҫҫине туйса утнă вăл поэзин тумхахлă ҫулĕ

тăрăх. Тăрăлса тасалнă пысăк культура шайĕнчи хутшăнăва тунсăхлакан-тĕмсĕлекен Хусанкай Илле Тăхтине пуç тайса хисепленĕ, каярахпа хитре те тарăн шухăшлă сăвăсем халалланă. Кун çулĕ кĕске пулнă Тăхтин, анчах та акă епле яр-çутă, скульптура кĕлетки пек курăмлă упранать ун сăнарĕ Хусанкай асĕнче:

Ун çӳллĕ çут çамки ăспа çиçетчĕ,

Вылятчĕ шӳт ун типĕ куçĕнче,

Анчах туяттăм: çын çав тер пĕччен!

Алла ик аллипе тытса силлетчĕ.

Е тата асилӳре Тăхти ăсталăхне мĕн тери çӳллĕ шайпа картать вăл: «Тепĕр хут вуларăм та сăввине («Чăваш поэтсене». Мухтав юрри. - Ю.А.) - вутăн-хĕмĕн çиçсе тăракан тăван чĕлхене сăвăç мĕн тери авкалама пĕлни, сăмах хуçи пулни çĕнĕрен тĕлĕнтерсе ячĕ». Шутсăр тиркевлĕ Хусанкайăн кунашкал хакне сайрарах тĕл пулакан ăста çеç тивĕçме пултарнă.

Пĕчченлĕх туйăмĕ яланах вăл ыттисенчен çӳлерех çĕкленнĕ кĕрнеклĕ талант шăпи. Тепĕр тесен, кунта сăмах çырас ăсталăх пирки çеç пымасть, тен, ытларах — культура, чун çӳллĕшĕ пирки. Культура тени вара универсаллă пĕлтерĕшлĕ япала, поэзи культури те, йăла-йĕркери тасалăх-тирпейлĕх те, тата ытти те пĕр тĕвĕпе тĕвĕленнĕ унта. Çак енчен пăхсан та Хусанкайран вĕренмелли çав тери нумай пирĕн. Чăн та, Митта Ваçлейĕ каларĕшле, «шухă, пулнă, шухăшсăр çӳренĕ» евĕрлĕ ӳсĕм витĕр те тухать Хусанкай. Ку вăл сăвă-поэмăра та палăрнă. Туссемпе кĕрекере пухăнса, шăкăл-шăкăл пупленĕ чух çирĕмри лирика геройĕ пурнăç çине поэт куçĕпе пăхать, чунне йӳле яма та, хавасланма та пĕлет.

Тултар-ха, тусăмçăм, тултар,

Тултар, Шаланкăм, янкăс лирик!

Тĕнче илемсĕрех те мар, -

Сăвву кăна шăрантăр ирĕк.

Сăмах май, Шаланкă сăвăç (Ваçанкка Микихверĕ) çинчен хамăрăн ватă çыравçăсем пуç тайса калаçнисем манăн асăмра юлнă. Пулнă-и, пулман-и ун пекки, Мускаври площадьре, Маяковскипе ура тапса ăмăртса, сăвă-такмак каланă тетчĕç. Çав тери вĕри те чĕрĕ çын пулнă имĕш тата экспромт ăсти. Тен, çавăнпах Хусанкай Шаланкă таланчĕн çуначĕсем сарăласса шансах тăнă.

Епле пулсан та, богемăлла кăмăл-туйăм палăрăмĕсем Хусанкай сăвви-поэмисене «вăхăтлăх хăнасем» пек çеç кĕрсе тухаççĕ. Ку тема çăлкуçне Омар Хайям е ытти Тухăç поэчĕсен витĕмĕпе çыхăнтарни пĕръенлĕ те çителĕксĕр пулĕччĕ. Ан тив, чăваш сăвăçĕ Есенин çулĕпе Саади лирики патне пырса тухнă тейĕпĕр. Çапах та хамăр чăвашăн çавра юррине те манар мар. Халăх поэзийĕнче тарăн тымар янă, мĕн ĕмĕрсем тĕпенченех килекен жанр форми çке-ха ку. Ăна Хусанкай лайăх пĕлнĕ, тĕпченĕ. Кĕске формăллă (ытларах тăвата йĕрке) çавра юрă чăннипех те тарăн шухăш-туйăм çăлкуçĕ. Халăх

поэзийĕн сиплĕ витĕмĕ Хусанкай çырнисенче уйрăмах вăтăрмĕш çулсенче уçăмлă палăрать. Исĕм çырли эрех те, сăра-шерпетпе симпыл та - хамăр чăваш пурнăçĕн кулленхи паллисемпе енĕсем вĕсем. Хăна - вĕрле пухса сăйласси, тус-тăванпа хутшăнасси ырă йăла пулнă авалтан. Хусанкая илес пулсан, ун поэзинче çеç мар, хăйĕн пурнăçĕнче те ĕçкĕ-çикĕпе кĕреке культури çӳллĕ шайра тăни паллă. Шел пулин те, ку вăл хамăр литература кулленлĕхĕнче (анлăрах илсен ял-хула пурнăçĕнче те) хирĕçле туртăм -пулăмсемпе палăрса тăчĕ юлашки вун-вун çул хушши. Хăйне майлă «философие» тӳрре кăларма пăхакансем асамлă шĕвекпе творчество лаççине хĕмлĕнрех çунтарма пулать тесе ĕнентеретчĕç. Мĕн пытармалли, пыск ят илнĕ поэтсем çине тĕллесе кăтартатчĕç ун пек чух. Литературăмăр таврашĕнчи çак тӳнтерлĕхсем çинчен вара халăхра тем тĕрлĕ сас-хура та сарăлнăччĕ. Шӳтле сăмах, анекдотсем çӳретчĕç. «Упăшка кашни кун ĕçрен ӳсĕр таврăнма пуçларĕ, часах писателе тухать-ши ĕнтĕ». Ку урамра, подъездра пухăнса ларнă хĕрарăмсем хушшинче çуралнă сăмах. Апла мар çав, творчĕство ĕçĕнче уйрăмах урă пуçпа тăрă ăс кирлĕ. Çакна Хусанкай хăй çырнисенче астутарчĕ, хăне тыткаланипе, çынпа хутшăннă чух вăл чыс кодексне тирпейлĕ упранă, тĕслĕх пулнă.

Тепĕр йышшисем вара «вăкăр сĕчĕн» диети çине куçса, писатель миссине манса кайрĕç. Союз членĕсем пулса юлчĕç. Кунашкал чир ытти халăхсен литературинче те тымар янă пулнă-мĕн. Акă Тимур Зульфикаров мĕн çырать кун пирки: «Арăмусене пĕрин хыççăн тепĕрне пăрах, ют çĕршывсем тăрăх ярăнса çӳре, эрехе пехле, халăх çинче скандалсем ту – вара пурте сан çине пуç тайса пăхĕç. «Ах, мĕн тери пысăк художник. Пысăк поэт! (Литературная газета, 1989 çулхи ноябрĕн 20-мĕшĕ). Куратăр-и, кунта пач тепĕр тĕрлĕ кодекс.

Çирĕмри Хусанкай Есенин чирĕпе чирлесе ирттерет. Анчах та критиксем çак пулăма тĕрĕс ăнланса илме те, хаклама та пултарайман. «Хусанкай Есенин поэзине ĕмет» тенинчен иртеймеççĕ. Есенин, Маяковский, Фет, Полонский - кашни хăйне майлă чăваш сăвăçне хăй сассине тупма, çулна шырама пулăшаççĕ. Сăввисенче те Хусанкай пытармасăр калать: «ухмаха еретĕп пулĕ Есенинпала» тет. Вырăс поэчĕн ритмикипе интонацийĕ Хусанкай урлă чăваш лирикине сăрхăнса кĕрсе, ăна сĕткенлĕрех, çепĕç туйăмлăрах, ачашрах та тунсăхлăрах çемĕпе пуянлатнă. Ан тив, хăшпĕр сăвăсем («Анне çырăвĕ», «Ответ», «Çĕрме пуянăн йыттине, хăшпĕр ярăмсем таранах) тематикипе те, кĕвви-çеммипе те уççăнах вырăс поэчĕн витĕмне пăхăнса çырăннă пулччăр. Анчах та вăл сăвăсем Хусангая çулне шырама, хăй аллине çирĕплетме пулăшнă. Уйрăмах интимлă, «таса» лирика кĕвви-çемми тыткăнланă Хусанкая Есенин поэзинче. Унра вăл чун кăткăслăхне уçса палăртмалли майсем уçать. Калас пулать, Есенин орбити таран çĕкленме пултарнă-тăк, чăваш поэчĕн хăвачĕ хăйĕн те пысăк пулнă эппин. Çапла Хусанкай поэзи тӳпине çĕкленсе пынă.

«Çырнисен пуххин» I томĕн тытăмне вырнаçуллă йĕркеленĕ темелле, тухса пынă кĕнекесен хронологине тытса пынă пухса хатĕрлекен В.Чекушкин. «Çурхи октавăсем»

(вунă çавра) çирĕммĕш çулсенче çырнă сăвăсене тăрăлаççĕ. Вĕсенче Хусанкай чăваш поэзийĕн тĕп çулĕ - Çеçпĕл çулĕ тет, совет саманинчи поэтсене илес пулсан, унран пысăкки çук тет. Çавăнпа та пирвайхи куркине вăл революци юрăçишĕн çĕклет. Иккĕмĕш курка Элкере. Хăй ятне Хусанкай виççĕмĕш вырăна картать. Октавăсенче хамăр поэзин малаш çулне палăртнă. «Çурхи октавăсене» вуланă май, эпир Ухсайăн «Кĕрхи октависене» (1933) аса илмесĕр пултараймастпăрах. Чăн та, кĕр мăнтăрне мухтакан сăвăсем тулли тĕшĕллĕрех: Слакпуç чăвашĕ Сиктĕрме чăвашĕпе пуçа ухса, ура тапса «ăмăртнăн» туйăнать. Тинтерех çеç чăваша килнĕскер, вăл хăй çинчен вирлĕн те витĕмлĕн пĕлтересшĕн пек; çав вăхăтрах «октависене» 1928 çултах çырнă Хусанкай унашкал поэт çĕр çинче пуррине пĕлмен те-ха. Вĕсен чăн-чăн ăмăртăвĕ каярахпа пуçланать: икĕ поэт пĕр-пĕрне туйса тăни (юнашар сукмакпа чупакана ĕмĕлки е сывлăш чĕтренни тăрăх сиссе пынăн) шырав çулĕ çинче харпăр хăй сассине тупма, çапла майпа тăван поэзие çӳлтен çӳле çĕкленсе пыма май панă. «Кĕрхи октавăсенче» Ухсай хура тăпра философийĕн тутă тĕшшисене ывçи-ывçипе сапать, вĕсем çул пуçламăшĕ шанчăклă пулнине ĕнентернĕ. Хусанкай вара хăй поэзийĕн философилле сĕткенне ытларах кальтурăран сăрăхтарса илнĕ, интеллигентлăх çинче никĕсленĕ. Энциклопедилле анлăх, Анăçпа Тухăç поэзине шĕкĕлчесе ăша илни, тĕнче касни, кунсăр пуçне вышкайсăр пысăк талант çăлкуçĕ - çаксем пурте поэзин пĕрпĕтĕмĕшлĕх тĕнчине шăранса кĕреççĕ. Тен, Ницше шухăшĕпе усă курса каласан, пирĕн поэзире Аполлонпа Дионисăн икĕ тĕрлĕ çул-йĕрĕ çине туртăннă ятсем вĕсем, пирĕн сăвăçсем иккĕш те. Ницше авалхи грексен культуринче пĕтĕм аталану çак икĕ турă тытăçăвĕ-кĕрешĕвĕ урлă пулса пынă тет. Аполлон хĕвел шевли пек çĕмренĕсемпе чĕресене тивертнĕ, пластикăлла формăна, гармоние кăмăлланă пулсан, Дионис туррăн çамки юнпа пĕвеннĕ, твор-чествăлла экстаз самантĕнче вăл чарусăр хăтланать, орги, эрех ун пурнăç йĕркин никĕсĕ пулса тăраççĕ (кулленхи виçи). Ницше ĕнентернĕ тăрăх, гармони поэчĕ Гомер (аполлонçă) трагеди сцени тăрăх вирхĕнсе çурекен ӳсĕр Архилох (дионисçă) çине тĕлĕннипе хытса кайса пăхса тăрать. Паллах, ку манăн субъективлă ассоциаци те пулма пултарать. Хусанкайçăсемпе ухсайçăсенчен кашниех паян та, малашне те харпăр хăй «кумирне» пуç тайĕç, тавлашусăр та пулмĕ, анчах та поэзи асамĕ çавнашкал вăл: кам чунне мĕнле туртăм тыткăнлать, кам кама кăмăллать. Тата вăхăт алин чарăнми ĕçне те манма юрамĕ - юлашки татăклă сăмах унра.

Вăтăрмĕш çулсенче Хусанкай кĕнекисем çине-çинех тухаççĕ, вăл шутра: «Сăвăсемпе поэмăсем» (1931), «Сулмак» (1934 тата 1935 çç.). Çак кĕнекесенчен илсе «Суйласа илнисене» кĕртнĕ ярăмсем Хусанкай поэзийĕн чи çӳлти шайне палăртаймаççĕ тесшĕн эп. Кунта ĕнтĕ чăн малтан вĕсене хăш çулсенче çырнине асран вĕçертме юрамастех. Чылай чухне сăвăсен ятĕнченех вĕсен тĕшши палăрать: «Автономи маршĕ», «Итле, Германи», «Пул примерлă ленинçă», «Канаш колхоз» т.ыт.те. «Сулмак» кĕнекерен илнĕ ярăмсем пирки те çавнах каламалла. Вĕсем ытларах çак самантлăх хистевĕпе

çуралнă, Хусанкай çĕршыври тата чикĕ леш енчи лару-тăрусене сăнасах пынă, вĕсем пирки çийĕнчех сас панă, халăх патне çитернĕ. Очерк туртăмĕ уççăнах палăрать вĕсенче.

«Çулсем-йĕрсем» ярăмра 1930-1940 çулсенче çырнă сăвăсем. Кунта пулса çитнĕ поэзи тĕслĕхĕсемпе юнашар тематикăлла сăвăсем те сахал мар. Юлашки ушкăнрисем хăйсен актуаллăхĕпе палăрса тăраççĕ. Анчах та талант çăлкуçĕ пурпĕр тапать, Хусанкай тус-юлташĕсем патне «Уçă çырусем» сăвăласа яма кăмăллать, вĕсемшĕн чун ăшши те, кăмăла çĕклекен сăмахсем те тупать. «Çыру» сăвăра Хусанкай лирикин геройĕ юлташне хуравлать. Лешĕн чунĕ «уксахлама» пуçланă иккен. «Епле намăс мар-ха, амаçури пек, писме пуçилех сарлака Атăлтан?» Этем таçти хулара ăшă вырăн тупса, тĕпленнĕ курăнать. Тахçан чăвашлăх туйăмĕ те пулнă унăн, анчах ăна халь Шупашкар та, тăван халăхĕ те, тус-юлташĕсем те кирлĕ мар: уншăн тĕнче тикĕс. Паллах, Хусанкайăн та чунĕ ыратнă: шĕкĕр хуламăр сăн-сăпачĕ çăпатапа чăпталăхран шутсăр ерипен тасалса пырать, халăхăмăр ытлашши чăтăмлă, такамран та йăвашрах. Пĕр сăмахпа, çĕрĕмĕр-шывăмăр Çеçпĕл чанĕпе те вăранса çитеймест.

Мĕн чухлĕ тискерлĕх, мĕн чухлĕ суялăх,
Мĕн чухлĕ айванлăх (Ан ил йывăра)
Паян тата манăн сана, чăтăм-халăх,
«Ыйху тутлă пултăр» теес-ши вара?

Çук пулĕ, халăх куçне уçасси - поэт тивĕçĕ: «сана эпĕ сиплĕ вĕлтрен пек вĕтелĕп» тет лирика геройĕ.

1933 çулта çырнă «Пушкин патĕнче» сăвă пичетленнĕ хыççăн нумай калаçтарнă. Кели Кĕркурийĕ ку темăпа Хусанкая пародилесе те илнĕччĕ маларах. Чăваш сăвăçи вырăс генийĕ умĕнче пуç таять, çав вăхăтра кăшт дистанци тытам пекки те тăвать: Переверзев теорийĕн витĕмĕ. Пушкин урăх класран (дворянин) тухнă-çке-ха, Хусанкай «камин», «пунш» йышши улпут пурнăçĕн паллисене сивлет. Вăл - пролетарий, çавăнпа та сахалпа çырлахать. Кунта ĕнтĕ идеологи амакĕ Хусанкай шухăш-кăмăлне, тĕрĕсрех, тавракурăмне хĕсĕрлени тӳрех курăнать. Ку чир те поэтăн вăраха пымасть. «Çулсем-йĕрсем» ярăмри хитре сăвăсен шутне «Кĕрхи кĕреке», «Аннене», «Нарспи çĕршывĕнче» (пĕчĕк ярăм), «Савăш курки», «Тăхти», «Элек» тата чылай сăвва кĕртме пулать. Çак ярăмрах тепĕр сăвăлла очерк - Юман Мĕтрийĕ патне янă «Уççыру» пур. Литература таврашĕнчи пурнăçа, пĕтĕмĕшле сывлăша палăртакан сăнав-ӳкерчĕксенчен йĕркеленĕ очерк тытăмне. Икĕ литератор хушшинчи калаçу ĕнтĕ ку. Ман шутпа, кăна хамăр поэзие Хусанкай пуçласа кĕртнĕ жанр форми темелле. Çамрăк сăвăç Юман камне пĕлет витĕр, çавăнпа та тайма пуçа тивĕçлĕ, пысăк культурăллă чăваш интеллигенчĕ патне çырать «çырăвне». Ана та канлĕх паман-çке вĕтĕ чунлă чăваш «паттăрĕсем» тата идеологи «тасалăхне» упракансем. «Вак буржуалла» поэт, «националист» тенĕ ярлăксене иккĕшин çумне те çакма ĕлкĕрнĕ пулнă-çке. Апла-тăк пĕрешкел идея платформи çинче вĕсем. Поэзире хăйне хуçа пек туякан Хусанкай вăйне ниçта хурайманран, кăштах выляса илес

кăмăллă, критикĕсем те ав «чăрр-чăрр та шимп-шимп» «мĕнле ăман паран çавна хыпаççĕ». Вăйăран вăкăр тухать, тенинне пăхмасăрах, Хусанкай харсăрланса илет. Ку вара вăкăра хĕрлĕ пусма татăкĕ кăтартниех пулнă: хайхи сыхлавçăсем каллех сыхă пулма йыхăраççĕ, класс ташманĕсем чăмартанаççĕ имĕш.

«Савни» ярăмра та шăранса тухнă таса лирика тĕслĕхĕсем нумай. Çирĕммĕш çулсенче çырнă сăвăсем ачалăх, яшлăх, туслăхпа юрату темине тарăн уçса кăтартма пултарнипе пĕлтерĕшлĕ. Тăван ялне кăштахлăха курма килнĕ лирика геройĕ тавралăх илемĕпе киленет. Пĕчĕк çырма урлă хывнă йывăç кĕпере, Сиктĕрмен шерпет пек çăлкуçĕсене тунсăхланă вăл. Ачалăх сăпки, çĕр сĕткенĕ, илемлĕн ешерекен йывăç-курăк, ватă йăмра-ăна пурте вăй-хал параççĕ, чунне сиплеççĕ.

Кĕпер урлă каçрăм та — çаран,

ĕрĕхессĕм килчĕ ман çарран.

«Савни» ярăм пĕтĕмпех çамрăк сывлăшпа сывлать. Яш çын кăмăл хус-канăвăсем, ун чĕрине тунсăх каснă е вĕри туйăм капланнă самантра ку-ратпăр эпир героя. Чун тĕпĕнчен шăранса тухнă сăвăсенче ирхи сывлăм уçăлăхĕпе тасалăхĕ пур. Лирика çăлкуçĕ тăрăлса çитнă, тӳлеккĕн те лăпкăн шăнкăртатса юхать. Лирика геройĕ хĕрхӳ кĕмĕлпа ачалăхне аса илет, пурнăç çулĕн пуçламăшĕнче «кашни пăртак Сетнерччĕ, кашни пăртак Нарспиччĕ эпĕр» тет. Акă пĕрремĕш юрату асапĕпе телейĕ:

Эп-чухăн çын ачи,

юратнă Хăюсăр, вăрттăн та салхуллăн.

Мĕн чухлĕ шанчăк эп çухатнă,

Мĕнле кăмăлăмсем ман юлнă!

Мĕи чухлĕ мĕскĕнленнĕ, ахăр,

Хавхаланан вĕри чунпа эп,

Ăшра хыпăнтарсан пăлхавăр

Поэзин çăп-çăмăл çункавĕ!

Тасаччĕ ĕмĕт, шухăш çӳллĕ...

Кун-çул пурне те ӳпĕнтерчĕ:

Юратуран асилĕм юлĕ,

Чĕр сисĕмрен — шупка ӳкерчĕк..

Кунта ĕнтĕ пурте пĕрле: иккĕленни те, чĕрене «тăвар» ларса юлни те, тепри хăйне ăнланасса шанни те т.ыт.те. Çапах та творчество вучахĕнче пурте шăранать: тӳсни те, çухату та, тĕл пулусемпе çулсем те сăвă йĕркисене вĕсем ылтăн хакпа кĕреççĕ.

Паллах, кĕнекери «Тилли юрисем» ярăм çинче чарăнса тăмасăр юрамасть. Ку вăл - Хусанкай поэзийĕн тӳпи, чи çӳлти шайĕ. Поэт хăй палăртнă тăрăх, çак ярăма 1933-1940 çулсенче çырнă. «Тилли юррисене» халăх юррисемпе усă курса çырнине хăй вăхăтенче М.Сироткинах палăртнăччĕ. Сăмахĕ ку чăнах та тĕрĕс. Калăпăр, çакна çирĕплетсе паракан материалсем Патшалăх гуманитари институчĕн архивĕнче те сахал мар. Унта

Н.Шелепи пуҫтарнӑ юрӑсен тетрачӗ пур, «Эп юрланӑ юрӑсем» ят панӑ ӑна ватӑ сӑвӑҫ. Ҫак тетрадьри чылай юрӑ чӑнах та «Тилли юррисемпе» пӗр кӗвӗ-ҫемӗллӗ. Лирика геройӗ те Тилли евӗрлӗскерех. Анчах ку ҫапах та тулашри пӗрпеклӗх. «Тилли юррисенче» Хусанкай чӑваш пурнӑҫне энциклопедилле куҫкурӑмпа сӑнланӑ, халӑх ӑс-хакӑлӗн вӗҫӗ-хӗррисӗрлӗхӗпе мӑнаҫланса ӑсталанӑ. Ҫак анлӑх вӑл халӑх характерне тарӑн уҫса паракан Тилли чун-кӑмӑлӗнче палӑрать. Ҫавӑнпа та ярӑмра чи пӗлтерӗшли пайӑрлӑхпа конкретлӑх мар, Тилли биографине тӗпчени те пире нимӗнех те параймӗ, автор хӑшпӗр «анкета паллисене» асӑнкалать пулин те. Кунта пӗтӗмлетӳ сулмаклӑхӗпе тарӑнӑшне пула конкретлӑ вӑхӑт паллисем (социаллӑх) тӗтреленсе хӑйсен уҫӑмлӑхне ҫухатаҫҫӗ тейӗн. Тилли шухӑшлавӗнче, вӑл пурнӑҫа, тӗнчепе ҫутҫанталӑк йӗркисене мӗнле хакланинче пӗтӗмпех халӑхӑн пин ҫулхи ӑсӗ, философийӗ, Халӑх юрри-сӑввисенчен шӗкӗлчесе илнӗ культура пуянлӑхӗ ҫине таянса, Хусанкай тата тепӗр ҫӳллӗшри шая ҫӗкленме мехел ҫитернӗ. Тилли вӑл - Сократ йышши шухӑшлавҫӑ, тарӑн философ, анчах чӑн чӑваш. Кирек кам пекех яшлӑхра яш пулнӑ вӑл — хӗрсен пуҫне ҫавӑрнӑ (кӑчӑк туртмассерен пӗр хӗрччӗ!), ватӑсемпе те сӑмах тупма пултарнӑ. Анчах та шухӑ та сатур каччӑ чысне куҫ пек упрать, тӑван-пӗтене сума сӑвать, ял-йыша хисеплет. Пурнӑҫ ҫине ҫырлахуллӑ куҫпа пӑхаканшӑн уйӑх ҫутипе хӗвел ӑшши, ҫӗр улшӑнни, тар юхтарса ӗҫленӗ хыҫҫӑн кӗр мӑнтӑрӗн ырлӑхне кӗтсе илесси, туй туса мӑнтӑрланасси, сӑпкари ачана сиктересси — пур те пур те аслӑ ҫутҫанталӑк (е турӑ) пӳрнӗ телей парнисем вӗсем. Мӗнле классем хуҫаланнӑ вӑхӑтра пурӑннӑ-ши Тилли, феодализмра е капитализм саманинче-ши? Ҫапла шухӑшлама хӑнӑхтарнӑ пире шкулта историе вӗрентекенсем. Тилли кунҫулне пӑхсан, яш ӗмӗр, чун-чӗре чечек пек ҫурӑлнӑ тапхӑр ӑна ытарайми илемӗпе илӗртет, ҫупӑрлать (вӑл иккӗ килмест-ҫке-ха), чунӗ сисӗмлӗ, хевти те ҫителӗклӗ этемӗн. Ар ҫулӗнче, мӑшӑрланса ача-пӑчаллӑ пулсан, ура ҫине ӗне пуссан, каллех пурнӑҫӑн хӑйӗн илемӗ-астарӑвӗ ҫук мар. Ватлӑхра Тилли тӗнче тути-масине пӗлсе ҫитнӗ ҫын, мӗскӗн мар, тӗнче тытма ӗмӗтленмест. Ӑслӑ та чее ватӑ хӑйне мӑнна хумасть вӑл. Хай Сократ: эп хам нимӗн те пӗлменнине ҫеҫ пӗлетӗп тенешкел, Тилли ҫапла калать сӑпайлӑн:

Ку тарана ҫитсе, ватта супса,
Ним пиллеме, туссем, ман ҫук сире.

Пурнӑҫ йӗркисене уҫҫӑн тиркеме хӑрамалла, Тилли тӗрӗсмарлӑха та нумай тутаннӑ хӑй кунҫулӗнче: «Ан хуйхӑрсамччӗ, пуҫӑм, ан йӗр, куҫӑм, ҫуралнисем те кӑлӑх-ҫке тесе». Ахальтен мар библире каланӑ: пысӑк чӑнлӑха пӗлекен этем пысӑк хуйхӑпа туслашать тенӗ.

Пӗр турӑ ҫеҫ йӑнӑшмасть нихҫан та теҫҫӗ. Кӑткӑс та хивре пурнӑҫӑн кӑра ҫилӗсем Хусанкая та шеллемен, кунҫул утти йӑнӑшсӑр та, ҫухатусемсӗр те пулман, паллах. Е нимӗн те тумасӑр ларакан этем ҫеҫ йӑнӑшмасть. Анчах та творчество шыравӗнче йӑнӑш та усӑллӑ пулма тивӗҫлӗ. Ман шутпа, каярахпа, 60-мӗш ҫулсенче, Хусанкай ак ҫак йӗркисене утса тухнӑ ҫула тишкерсе, петӗмлетӳллӗ хак парса ҫырнӑ:

Çалах та купăсăм кун-çулĕ
Итлекене ахаль пухман.
Тен, йăнăш сас та тухнă пулĕ,
Анчах та урмăш сас — тухман!

Поэтăн пирвайхи томĕпе тĕплĕ паллашсан, çакна асăрхатăн. Çирĕммĕш çулсенче Хусанкай поэзи тĕшшине тата поэт пĕлтерĕшпе пурнăçри вырăнне чĕрери чĕрĕ туйăмсен еккипе, чун сĕмленĕвĕпе шыранă, ăнланнă. Поэт ытларах таса лирика енне туртăнни вăл чăн малтан яшлăхран килнĕ-ха, вăл ӳсĕмре пурте чĕре хĕлĕхĕсене юрату кĕввипе ĕнереççĕ. Юрату вăл чунпа чун калаçăвĕ, çутă тунсăх, тĕмсĕлсе кĕтни... Поэт муза пăшăлтатнине тăнласа кĕвĕлет юррине. Ас-тăн вара, çулланнăçемĕн, хăйне пăхăнтарма, туйăмсене çăварлăхлама пуçлать. Сăмахран, вăрçă вăхăтĕнче е ун хыççăнхи çулсенче Хусанкайăн илемлĕ литература аталанăвĕнчи тата общество пурнăçĕнчи ĕçĕ-хĕлĕн пĕлтерĕшпе тӳпи нумай ӳсет. Анчах та акă мĕн куçа курăнать: вăл ытларах та ытларах граждăнла тема енне туртăнать, поэзи вăйĕпе пурнăç юхăмне витĕм пама тарăшать, чăваш çыннин ăс-кăмăлĕпе пĕлĕвĕн шайне ӳстерме хыпăнать, чăвашпа ытти культурăсем хушшинчи çыхăнăва аталантарать. Куçару ĕçĕпе ĕçлени те нумай вăхăт илет. Хусанкай ют çĕршывсем тăрăх чăваш «элчи» пулса нумай çӳрет. Тĕпрен илсен, халь ĕнтĕ эпир ăна просветитель пек куратпăр. «Уçă çырусен» каялла таврăнми тапхăрĕ çине, тен, халь вăл хĕрхӳ кăмăл-туйăмпа пăхать, кăштах шеллесе аса илет. Кун пек калани Хусанкай пĕлтерĕшне ним чухлĕ те чакармасть. Асталăхĕ те ун ĕлĕкхиллех тĕлĕнтерет. Юлашки çулсенчи Хусанкай пултарулăхĕ çырана кĕрсе вырнаçнă, мăнаçлăн та лăпкăн сарăлса юхакан юханшыва аса илте-рет. Кулленхи хутшăнусенче те, çырас ĕçре те поэт «праснана пăсма» пăрахнă ĕнтĕ - йăрана тӳрĕ тытса пырать.

Чăваш чĕлхипе культурин пуласлăхĕ эпир паян Хусанкай халалĕпе урокĕсене мĕн тари ăша илме ăс, вăй-хал çитернинчен нумай килет. Апла-тăк, поэт çырнисен ултă томлăхне тăхтаса тăмасăр вулкан патне çитерес пулать. Кашни чăваш Хусанкай пĕлтерĕшне чунĕпе те, ăс-хакăлĕпе те ăнланса илтĕр. Хамăр наци идейине уçăмлă пĕлтерĕшпе çĕнĕ хăват вĕрсе кӳртсе, çунат хушнă сăвăç-гражданин умĕнче эпир ĕмĕр пуç тайма тивĕçлĕ.

Изв. Нац. акад. наук и искусств Чуваш. Респ. - 1997. - № 6. - С. 50-60.